

СРБИ У РУМУНИЈИ – САДАШЊЕ СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

СРБИ У РУМУНИЈИ

САДАШЊЕ СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

СРБИ У РУМУНИЈИ
– САДАШЊЕ СТАЊЕ
И ПЕРСПЕКТИВЕ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CXCVI

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 47

SERBS IN ROMANIA
– CURRENT SITUATION
AND PERSPECTIVES

PROCEEDINGS OF THE ROUND TABLE
HELD ON DECEMBER 6, 2019

Accepted for publication at the 4th Session of the Department of Social Sciences, held on December 2, 2020, after being reviewed by Academicians *Tibor Várady*, corresponding members *Alpár Losoncz* and *Jelena Jovanović*, Professors *Dragoljub B. Đorđević*, *Radivoje Mladenović* and *Dragana Radovanović*, *Mirjana Bojanić Ćirković*, PhD, *Mladena Prelić*, PhD, *Mirjana Pavlović*, PhD and *Marta Stojić Mitrović*, PhD

Editors

Academician TIBOR VÁRADY
MIHAJ N. RADAN, PhD

BELGRADE 2021

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига СХСVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 47

СРБИ У РУМУНИЈИ
– САДАШЊЕ СТАЊЕ
И ПЕРСПЕКТИВЕ

ЗБОРНИК РАДОВА СА ОКРУГЛОГ СТОЛА
ОДРЖАНОГ 6. ДЕЦЕМБРА 2019.

Примљено на IV скупу Одељења друштвених наука, 2. децембра 2020. године, на основу рецензија академика *Тибора Варадија*, дописних чланова *Алџара Лошонца* и *Јелене Јовановић*, професора *Драгољуба Б. Ђорђевића*, *Радивоја Младеновића*, *Драгана Радовановић*, доц. др *Мирјане Бојанић Ђирковић*, др *Младене Прелић*, др *Мирјане Павловић* и др *Марше Стојић Мићковић*

Уредници

академик ТИБОР ВАРАДИ
проф. др МИХАЈ Н. РАДАН

БЕОГРАД 2021

Издаје
Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

Лектура
Тања Рончевић

Коректура
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Стевановић

Штампа
ЈП *Службени гласник*

Тираж 300 примерака

ISBN 978-86-7025-903-4

САДРЖАЈ

<i>Предговор – Михај Н. Радан</i>	7
Огњан Крстић, <i>Положај српској народа у Румунији</i>	11
Ognjan Krstić, <i>Position of the Serbian people in Romania</i>	18
Михај Н. Радан, <i>Центар за научна истраживања културе Срба у Румунији (ЦНИКРС) – циљеви, пројекти, досадашњи резултати, перспективе</i>	19
Mihai N. Radan, <i>Centre de recherches scientifiques sur la Culture Serbe en Roumanie – objectifs, projets, résultats obtenus et perspectives du Centre</i>	35
Биљана Сикимић, <i>Етнолингвистички и антрополошколингвистички аспекти истраживања Срба у Румунији – искуства теренској рада</i>	51
Biljana Sikimić, <i>Ethnolinguistics, linguistic anthropology and fieldwork experiences in the research of Serbian language and traditional culture in Romania</i>	66
Горан М. Максимовић, <i>О неким облицима образовне, културне и научне сарадње српске мањине и српских мањина и дијаспоре – на примјеру узајамних веза Ниша и Тимишвара</i>	67
Goran M. Maksimović, <i>About forms of educational, cultural and scientific cooperation of mainstream and diaspora – on the example of mutual relation between Niš and Timisoara</i>	78
Октавија Неделку, <i>Место српске књижевности у Румунији у оквиру мајичне књижевности</i>	81
Octavia Nedelcu, <i>The place of the Serbian literature in Romania within the literature of the country of origin</i>	92

Снежана Гудурић, <i>Српско-румунски језички, културни и историјски контакти кроз њризм у пројекта МПНТР РС „Језици и културе у времену и простору“</i>	93
Snežana Gudurić, <i>Les contacts linguistiques, culturels et historiques Serbo-Roumains dans le cadre du Projet “Langues et cultures dans le temps et l’espace”</i>	107
Саша Јашин, <i>Срби у Румунији – историјски пресек</i>	109
Saša Jašin, <i>Serbs in Romania – a historical overview.</i>	139
Дејан Попов, Стеван Бугарски, <i>(С)џоменичко наслеђе Срба у Румунији</i>	141
Dejan Popov, Stevan Bugarski, <i>The memorial legacy of the Serbs in Romania</i>	155
Јулијана Галеш, <i>Школа и заједница – студија случаја: Теоретска гимназија „Доситеј Обрадовић“ у Темишвару</i>	157
Iuliana Gales, <i>École et communauté – Étude de cas: Lycee Theorique Dositei Obradovici de Timișoara</i>	174
Горан Мракић, Стеван Бугарски, <i>Издаваштво Срба у Румунији у прошлости и данас</i>	175
Goran Mrakić, Stevan Bugarski, <i>The Publishing activity of the Serbs from Romania.</i>	182

О НЕКИМ ОБЛИЦИМА ОБРАЗОВНЕ, КУЛТУРНЕ И НАУЧНЕ САРАДЊЕ СРПСКЕ МАТИЦЕ И СРПСКИХ МАЊИНА И ДИЈАСПОРЕ – НА ПРИМЈЕРУ УЗАЈАМНИХ ВЕЗА НИША И ТЕМИШВАРА

ГОРАН М. МАКСИМОВИЋ*

Сажетак. – У расправи је указано на креативне облике институционалне сарадње и оствареним везама српске матице и српских мањина и дијаспоре у сфери високог образовања, културе и науке – на примјеру сарадње Одсека за српски језик и Одсека за српску и компаративну књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу и Савеза Срба у Румунији из Темишвара и Одсека за српски језик и књижевност Филолошког, историјског и теолошког факултета Западног универзитета у Темишвару. Указано је на три доминантна облика те сарадње. Први се односи на покретање заједничког научног пројекта *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*. Други на покретање заједничког научног часописа *Исходишта/Relations*. Трећи на узајамну размјену студената, лектора, сарадника и наставника у циљу унапређења квалитета наставе. На крају расправе указано је на чињеницу да би овакви облици сарадње могли да послуже као модел за шире успостављање сарадње научних и образовних институција српске матице и српске дијаспоре.

Кључне ријечи: матица, дијаспора, мањинска самоуправа, културна аутономија, наука, настава, високо образовање, научни пројекти, научне конференције, издаваштво, научни часописи

1.0. Размишљање о облицима образовне, научне и културне сарадње, као и цјелокупном односу српске матице и српских мањина и дијаспоре, неминовно нас доводи до размишљања о односу „центра“ и „периферије“, те усмјеравању пажње на дубоку прожетост и вишеструку узајамност тог односа. Материјална потпора, разнолике иницијативе и стваралачке стратегије нужно морају бити креиране у државној матици, а затим усмјерене према српским мањинама и дијаспори, као што би требало да из рубних и заграничних српских покрајина, а затим још више и других европских и свјетских центара у којима је снажна српска интелектуална и економска дијаспора, несумњиви и доказани стваралачки

---

* Универзитет у Нишу, Филозофски факултет; имејл: goran.maksimovic@filfak.ni.ac.rs

потенцијали буду усмјерени према државној матици. Осјетљивост и креативност тог односа свакако подразумејева непрестано преиспитивање сложених нијанси живота и представља мост према другим народима и културама.

1.1. Сарадња Одсека за српски језик и Одсека за српску и компаративну књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу и Савеза Срба у Румунији из Темишвара и Одсека за српски језик и књижевност Филолошког, историјског и теолошког факултета Западног универзитета у Темишвару започета је 2012/2013. године на иницијативу проф. др Михаја (Миље) Радана, као тадашњег шефа Одсека за српски језик и књижевност Западног универзитета у Темишвару и управника Центра за научна истраживања и културу Савеза Срба у Румунији, те проф. др Горана Максимовића, тадашњег декана Филозофског факултета у Нишу и редовног професора на Одсеку за српску и компаративну књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу. Конкретне облике та сарадња остварила је у покретању заједничких научних истраживања, у организацији заједничких научних скупова, у заједничком издаваштву, те узајамном унапређењу наставе и размјене професора, лектора и сарадника, као и боравку студената српског језика и књижевности из Темишвара на једносеместралном наставном усавршавању и интензивном учењу српског језика на Филозофском факултету Универзитета у Нишу.

2.0. Захваљујући томе осмишљен је и покренут заједнички научни пројекат *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или њериферним областима*, чији реализатори сваке године средином октобра своја истраживачка достигнућа представљају на заједничком научном скупу који се наизмјенично одржава у наведеним институцијама у Темишвару и у Нишу. Наведени пројекат је покренуо и читав низ истраживачких активности у области српске филологије (дијалектологије, фонологије, морфологије, синтаксе и лексикографије, фолклористике и историје књижевности, теорије књижевности и књижевне критике, као и методике наставе српског језика и књижевности), као и српске етнологије, историографије, те компаративних истраживања српско-румунских филолошких прожимања и веза у пограничним областима. Истраживање је усмјерено на пограничне области Румуније и Србије (Темишвар и румунски дио Баната, Карашево, Подунавље, Ниш и југоисточна Србија), као и на неке друге и блиске заграничне области у којима је настањен српски народ (Бугарска, Северна Македонија).

2.1. Језички аспект истраживања обухвата проучавање говорног језика и његових специфичности и стварање дигиталних записа и електронског корпуса, као и проучавање писаних извора и стварање дигиталних библиотека и електронског корпуса на основу тих извора. Језички аспект истраживања подразумејева проучавање грађе на различитим нивоима, а прије свега: прозодијском, фонолошком, морфолошком, синтаксичком и лексичком. Књижевни аспект истраживања обухвата проучавање српске књижевне прошлости и садашњости на наведеним географским просторима, а огледа

се у интерпретацији истакнутих писаца, дјела, часописа и институција, које су у претходним стољећима и данас биле и јесу важне за успостављање и афирмисање континуираног књижевног живота ових пограничних области.

Таквим стварањем говорног корпуса српског језика у Темишвару и румунском дијелу Баната, Карашеву, Подунављу, као и у Нишу и на југоистоку Србије, у потпуности се отвара простор за модерна лингвостилистичка и семантичка истраживања. Истовремено, књижевна истраживања и текстолошка обрада отварају простор за публикување критичких и фототипских издања дјела српских писаца који су потекли са овога простора или су на њему остварили дио својих стваралачких активности. Пројекат је осмислио и то да сва та научна сазнања и промоција резултата истраживања буду непосредно представљени на организованим научним конференцијама, као и кроз публикување тематских научних зборника и монографија о писцима, дјелима, институцијама и појавама из књижевне прошлости и садашњости на овим просторима.

2.2. Указујемо на неке специфичне планиране циљеве, као и на основне правце у којима се одвијају ове истраживачке активности.

Истраживање језичке прошлости и садашњости на означеном географском простору обухвата разнолике циљеве. Мислимо на снимање неистражених руралних говора, као и транскрибовање и анализу прикупљене грађе. Односи се то и на снимање неистражених урбаних говора Темишвара и околине, румунског дијела Баната, Карашева, Ниша и околине, Алексинца, Сокобање, Лесковца, Пирота, Сурдулице, Владичиног Хана, Врања, Бујановца; а затим записивање, анкетно истраживање и анализирање прикупљене грађе. Све то претпоставља и дијалектолошку анализу књижевних дјела у прози и стиху писаних на народним говорима банатске и призренско-тимочке дијалекатске области и сл. Односи се то на израду електронског лексичког корпуса који би се базирао на објављеним, вишебројним, дијалекатским рјечницима говора Темишвара и румунског дијела Баната, Подунавља, Карашева, као и Ниша и југоисточне Србије. Овај корпус би временом окупио и лексичку грађу са теренских истраживања, као и грађу из разних записа. Овакав електронски корпус би представљао базу за даље различите типове лексичких истраживања. Све то подразумијева и претраживање историјских архива Темишвара и Ниша, као и бројних других градова са овога простора, а свакако и истраживање других архива писане грађе, са циљем да се открију, језички опишу и проуче, а затим фототипски или критички издају рукописи и штампана дјела из предвуковског, вуковског и поствуковског раздобља. Истраживање је усмјерено и на анализу језика новинских публикација штампаних на српском језику у Темишвару, Вршцу, Карашеву, Подунављу, на простору југоисточне Србије, крајем 19. и током читавог 20. вијека, као и на почетку 21. вијека, са циљем да се установе одлике језичког стандарда тога периода и њихов однос према вуковској норми и савременом стандарду. Све то подразумијева и анализу различите тематске и термилошке лексике која се крајем 19. и

током читавог 20. вијека убрзано формирала у фонду српског језика, а често је настајала под страним језичким утицајима. Односи се то и на истраживање везе између категорија референцијалности и епистемичке специфичности, те члана и придевског вида у банатским, карашевским, подунавским и призренско-тимочким дијалекатским говорима, примјеном експерименталне и корпусне методе. Усмјерено је и на истраживање реченичног комплекса на савременом дијалекатском материјалу из банатских, карашевских и призренско-тимочких дијалекатских говора, а све то подразумијева прикупљање материјала у облику аудио и видео записа, те њихову анализу и публиковање резултата. Подразумијева и проучавање дидактичких модела примјене принципа завичајности у настави српског језика и српске књижевности у школама на означеном географском подручју, као и упоређивање диференцијалних (разликовних) граматика у настави српског језика у школама на том подручју. Истраживање подразумијева и аксиолошки приступ и указивање на ниво језичких постигнућа ученика у настави српског стандардног језика у школама на подручју банатских говора и призренско-тимочког дијалекта (Темишвар, Карашево, Вршац, Кладово, Голубац, Ниш, Лесковац, Врања, Пирот и сл.). Посебна врста истраживања усмјерена је на област лексикологије и мапирање топономастички и антропомастички неистражених области, прикупљање и анализу топонимијске грађе са подручја банатских и призренско-тимочких дијалекатских говора. Корпус истраживања топономастичких и антропомастичких особина проширен је и на књижевна дјела у прози и стиху написана на народним говорима банатске и призренско-тимочке дијалекатске области.

Истраживање књижевне прошлости и садашњости на простору Темишвара, румунског дијела Баната, Карашева, Подунавља и југоисточне Србије, као и других сродних заграничних области Бугарске и Северне Македоније, обухвата сљедеће разнолике али суштински комплементарне циљеве. Посебна пажња усмјерена на истакнуте ствараоце (Доситеј Обрадовић, Бранко Радичевић, Стеван Сремац, Јелена Димитријевић, Љубомир Симић, Светислав Тиса Николић, Борисав Станковић, Анђелко Крстић, Григорије Божовић, Милош Црњански, Жак Конфино, Бранко Миљковић, Раде Драинац, Велимир Живојиновић Massuka, Николај Тимченко, Гордана Тодоровић и сл.), те на истакнуте истраживаче (Јеремија Живановић, Тихомир Ђорђевић и сл.), који су обиљежили књижевну прошлост овога поднебља, као и на скрајнуте, непримијећене и заборављене писце (Димитрије Алексић, Тодор Влајић, Михаило Заставниковић, Светозар Миленовић, Сима Жикић, Никола В. Ђорић, Миодраг Ризнић, Никола Мељаницки, Љиљана Бибовић и сл.), који заслужују нову рецепцију и поновно укључивање у токове српске књижевности. Истраживачка пажња усмјерена је и на бројне савремене ствараоце (Славомир Гвозденовић, Иво Мунћан, Саша Хаџи-Танчић, Иван Ивановић, Тихомир Нешић, Видосав Петровић, Слободан Стојадиновић, Радмило Пејић, Радосав Стојановић, Радосав Вучковић, Власта Младеновић, Зоран Вучић, Иванка Косанић, Зоран Ђирић, Горан Станковић, Зоран Пешић Сигма, Дејан

Стојиљковић и сл.). Истраживање обухвата и опис истакнутих књижевних часописа (*Банатски алманах*, *Слава*, *Ђаче*, *Нишки весник*, *Караџић*, *Банатски иласник*, *Гледишћа*, *Сиварање*, *Књижевни јуџ*, *Градина*, *Наша реч* и сл.), као и рад истакнутих издавачких кућа („Градина“, „Просвета“, „Наша реч“ и сл), те других институција културе (Народно позориште у Темишвару, Народно позориште у Нишу, Позориште младих у Нишу, Позориште „Бора Станковић“ у Врању, Историјски архив у Темишвару, Историјски архив у Нишу, Историјских архив у Пироту, Историјски архив у Зајечару и сл.). Истраживање обухвата теренски рад, сакупљање и опис, систематизацију и интерпретацију фолклорне грађе и усменог стваралаштва на означеном географском простору. Истраживање обухвата и тумачење компаративних веза српских писаца и дјела, књижевних и научних часописа, са наведеног географског простора у јужнословенском, словенском и европском/светском контексту. Истраживање обухвата и савремене методолошке, теоријске, компаративне и књижевнокритичке приступе у науци о књижевности, као и методичко-дидактичке концепције савремене наставе књижевности, који су присутни у наставно-научном и образовном животу на простору југоисточне Србије. Истраживање књижевног живота на овоме простору подразумева архивски рад, сакупљање, проучавање и интерпретацију, теоријску и жанровску типологизацију, текстолошку обраду, публикавање и систематизацију књижевних дела и грађе, те њихову научну и образовно-наставну презентацију и нову рецепцију у контексту целокупне српске књижевности.

2.3. Са аспекта истраживања језичке и књижевне прошлости и садашњости на простору Темишвара, румунског дијела Баната, Карашева, Подунавља, Ниша и југоисточне Србије, остварени су у почетној фази пројекта и сједећи резултати. Унапређење језичких и књижевних сазнања из прошлости и садашњости на означеном географском простору. Урађена је књижевноисторијска и савремена критичка систематизација писаца, дела, часописа и појава у прошлости и савремености на овом географском простору. Обављена је систематизација и интерпретација фолклорне грађе и усменог стваралаштва на дефинисаном географском и истраживачком простору. Урађена су тумачења компаративних веза српских писаца и дела, књижевних и научних часописа, са назначеном географском простору у јужнословенском, словенском и европском/светском контексту. Објављене су и бројне расправе, огледи, као и друге сродне студије у научним часописима и тематским зборницима, као и текстолошка обрада и публикавање дела и грађе из језичке и књижевне прошлости.

3.0. Важан научни резултат културне и научне сарадње српске матице, коју у овом примјеру представља Универзитет у Нишу, и српске дијаспоре у Темишвару и читавој Румунији представља покретање заједничког научног часописа *Исходшћћа/Originations*. Први број часописа изашао је 2015. године, до сада је објављено пет бројева, а тренутно је у припреми шести број часописа. У часопису се преваходно презентују резултати научно-истраживачког

пројекта *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*. Часопис је устројен као заједничко издање Савеза Срба у Румунији / Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филолошког, историјског и теолошког факултета Западног универзитета у Темишвару, као и Одсека за српски језик и Одсека за српску и компаративну књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу. Уређивачка концепција усмерена је на презентацију резултата заједничких истраживачких пројеката наведених српских националних институција у Румунији и Србији из области науке о српском језику и књижевности, фолклористике и етнологије, историје и теологије, као и вишевековних културних и духовних прожимања Срба у пограничним областима Румуније и Србије. Часопис излази једанпут годишње. Главни и одговорни уредник часописа је проф. др Михај (Миља) Н. Радан, секретар редакције др Мирјана Бојанић Ђирковић, а редакцију чине бројни истакнути истраживачи из земље и иностранства: проф. др Софија Милорадовић, проф. др Горан Максимовић, проф. др Октавија Неделку, проф. др Сreto Танасић, проф. др Јордана Марковић, проф. др Снежана Гудурић, проф. др Радивоје Младеновић, проф. др Надежда Јовић, проф. др Марина Јањић, проф. др Радивоје Младеновић, доц. др Миљана Радмила Ускату, др Данијела Костадиновић, лектор Јања Димитријевић и др.

Радови уврштени у часопис публикују се на српском и румунском језику, на руском и свим словенским језицима, као и на француском, немачком и енглеском језику. Свих пет објављених бројева часописа *Исходошшија/Originations* у штампаном и електронском облику налазе се у Дигиталном репозиторијуму Народне библиотеке Србије. У објављеним бројевима часописа налази се више од 200 научних огледа и расправа, који су уређени према стандардима дефинисаним за штампање научних публикација Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а међу ауторима се налазе запажена имена савремене науке из области српског језика и књижевности, фолклористике, етнологије, историје и теологије из Србије, Румуније, Републике Српске, Мађарске, Чешке, Русије и Бугарске. Часопис је 2018. године, након трећег објављеног броја, одлуком Матичног одбора за језик и књижевност уврштен у категорију М54 научних часописа. Послије петог броја часописа, објављеног 2019. године, одлуком Матичног одбора за језик и књижевност *Исходошшија* су уврштена у категорију М53 научних часописа.

3.1. Указујемо на чињеницу да репрезентативни радови из области науке о језику обухватају различите дијалектолошке, антропонимске, прозодијске, фонолошке, морфолошке, синтаксичке, лексиколошке, као и палеографске облике истраживања. Посебно је карактеристичан у том погледу рад Михаја (Миље) Радана, „Структура и творбене карактеристике карашевске антропонимије из прве половине XVII века“, у којем је указано на специфичне творбене моделе у антропонимији прве половине XVII вијека у карашевским презименима, који су сачувани у пописима босанских фрањеваца, приликом

активности преобраћања Карашевака у католичку вјероисповијест, а сачуваних у архивима Ватикана. Све то разоткрива и важне етимолошке и семантичке карактеристике промјена у етничкој структури националне заједнице која је вијековима говорила српским језиком и показивала српску народносну свијест. У радовима Гордане Драгин „Консонантски систем Дивича, Белобрешке и Старе Молдаве у Румунији“ и „Из акценатске проблематике српских клисурских говора у Румунији“, указано је на специфичне прозодијске и фонетске карактеристике српских народних говора у темишварској области. На сличан начин у раду Жарка Бошњаковића „Колико је државна граница утицала на прозодијски систем говора М. Гаја (у Румунији) и В. Гаја (у Србији)“, компаративном анализом је сагледан прозодијски систем народних српских говора, негдашњег смедеревско-вршачког дијалекта, у пограничним областима и показано колико је успостављање државне границе између ове двије насељене средине допринијело настанку прозодијских разлика, превасходно због утицаја румунског језика на српске народне говоре у области Малог Гаја. Сродно истраживање проналазимо и у раду Александре Лончар, „Инвентар и дистрибуција прозодема у српским говорима у Поморишју (Чанад)“. Урађено је на основу теренског рада на територији Поморишја, у Румунији, у мјестима Чанад, Кетфељ и Саравола. У раду Зорана Симића, „Употреба слободног генитива у говору Банатске клисуре, урађена су морфолошко-синтаксичка истраживања ових народних српских говора у селима Дивич, Белобрешка и Стара Молдава. Са друге стране, у радовима Татјане Трајковић, „Терминологија одевања и обувања у Рудни (Румунија)“ и „Ратарска терминологија села Белобрешке у Румунији“, урађена су корисна истраживања у области дијалекатске лексикологије. Сличан тип лексикографских истраживања проналазимо и у раду Мирјане Илић, „Боја и пастирски именован“, само што је просторно усмјерен на област југоисточне Србије, а превасходно Старе Планине и Власине и сл. Издвајамо и два рада из области историје књижевног језика, који су усмјерени на истраживање лексикографије. Први рад је написала Ирена Цветковић Теофиловић, „О турцизмима у путопису Андреја Петковића из 1734. године“, а други Јелена Стошић. „Славенизми у *Банайском алманаху* (1827)“. У раду Ирене Цветковић Теофиловић анализирана је лексика путописа *Поклоненије иробу Господњу* из 1734. године, који је пронађен у румунском дијелу Баната, а фототипски је објављен 2008. године. Указано је на особине српских народних говора у односу на српкословенске и рускословенске, а затим је на нивоу лексике посебно издвојено присуство турцизама, као што је анализирана и њихова фонетска, творбена и семантичка раван. У раду Јелене Стошић указано је на знатно присуство славенизама у лексичком слоју објављених прилога у *Банайском алманаху* из 1827. године, као и на њихово посрбљавање, те фонетско и морфолошко адаптирање народним српским говорима, карактеристичним за језик аутора прилога, као и публике којој је алманах превасходно био намијењен.

3.2. У области књижевне историографије указујемо на репрезентативне радове који су усмјерени на писце и дјела који су водили поријекло или су стварали на просторима Темишварског Баната и југоисточне Србије. У том смислу важно мјесто припада раду Стевана Бугарског, „Светски рат 1914–1918. у међуратној завичајној књижевности Срба у Румунији“, у којем је показано колико је велики утицај на српску књижевност у Румунији имао Први свјетски рат. Истраживачки корпус усмјерен је на „ратне белешке“ Радивоја Фенлачког, на „ратне успомене“ Слободана Костића, на „дневник“ Андреја Станојева, као и поезију Јоце Огњанова и свједочења Уроша Ковачевића о српском страдању у „Арадском логору“. Сродно истраживање проналазимо у раду Октавије Неделку и Лидије Чолевић, „Срби у Букурешту – српски књижевници дипломате у Букурешту: Јован Дучић, Иво Андрић и Милан Ракић“, а указује на важна прожимања матичне и заграничне српске књижевности у првој половини 20. вијека. У огледима Горана Максимовића: „Однос периферије и центра у српској књижевности 18. и 19. вијека“, „Комичне поуке Доситеја Обрадовића“, „Лирски говор Љубомира Симића“, „Заборављени писац Симеон Жикић из пограничне области источне Србије“, указано је на теоријске и аксиолошке аспекте односа периферије и центра у истраживању српске књижевности, што се показало и као веома важно за разумијевање српског књижевног стваралаштва у пограничним и/или периферним областима. Указано је на комичне поуке у дјелу Доситеја Обрадовића, као једног од највећих српских стваралаца потеклих са простора Темишварског Баната. Са друге стране, из перспективе књижевне историографије откривена су и представљена двојица заборављених писаца српске књижевности (Љубомир Симић и Сима Жикић), с краја 19. и почетка 20. вијека, који су потекли из пограничних области и простора југоисточне Србије. Важно мјесто у тој врсти истраживања припада и радовима Мирјане Бојанић Ђирковић, „Жанровска преплитања у делу *Сунце на кришке* Иве Мунћана“ и „Антејски мотиви збирке прича *У врлолоу времена* Иве Мунћана“, а односе се на стваралаштво савременог књижевника који се остварио у Темишвару. Комплементарно истраживање урадила је и Маца Царан Андрејић у раду, „Славомир Гвозденовић – књижевно дело у духу српства“, а усмјерено је на дјело једног од најзначајнијих савремених српских писаца у Румунији.

3.3. У области фолклористике и етнографије урађена су и објављена бројна истраживања, а репрезентују их поуздани радови. Указујемо овом приликом на два рада Милине Ивановић Баришић, „Божић код Срба у Румунији – Краљевац и Чанад“ и „Божић код Срба у Дунавској клисури“, као и на рад Бојане Богдановић, „Идентитетски елементи Срба у Румунији: свадба у банатским селима“. Теренска истраживања Милине Ивановић Баришић углавном се односе на области: Краљевца, Чанад и Фелнак, а обухватају народне обичаје празновања крсног имена, крсне славе и Божића. Издвајамо и рад Биљане Сикимић, „Станчево: наративи о раду и сиромаштву“, који се односи на теренска истраживања на планинском простору Банатске Црне

Горе у којима је српски народ живио у изолованом простору, а самим тим је доживио мањи степен асимилације и сачувао је у изворнијем значењу обичаје, језик и културу. Важна истраживања проналазимо и у раду Миљане-Радмиле Ускату, „Нека традиционална јела у Карашеву“, као и рад Благоја Чоботина, „Посмртни ритуали за покој душа уснулих код Срба у Кетфељу – Румунија“. У раду Миљане-Радмиле Ускату предочена су теренска истраживања са простора југозападнoг дијела Темишварског Баната, преваходно области Карашева, а показала су тијесну повезаност јела са традиционалним обредима и обичајима овога мјеста. У раду Благоја Чоботина на основу записа сачињених 80-тих година 20. вијека на теренским истраживања, предочени су посмртни обичаји код Срба у Кетфељу у првих четрдесет дана након сахране. Ови обичаји су се одржали све до краја протеклог вијека. Са друге стране, рад Смиљане Ђорђевић Белић, „Песма о Јови Чаруги и предање о Петру Манту из Рудне: комуникација између култура и гранична фолклорна знања“, обухвата изворна фолклорна истраживања на основу теренског снимања у области Рудне у Румунији. Пописани су фолклорни садржаји везани за историјску и фолклорну биографију српског хајдука Јована Станисављевића Чаруге, а у другом дијелу су дати и сродни биографски фолклорни фрагменти о румунском хајдуку Петру Манту, који на добар начин разоткривају прожимања двије изворне народне културе.

3.4. Важно мјесто заузимају истраживања из области историографије. Овом приликом указујемо на свега неколико радова. Посебно мјесто по дубини истраживачких захвата припада радовима Саше Јашина, који су везани за прошлост српског народа у Темишварском Банату. Указујемо на четири његова огледа: „Породица Дамаскин од Немета“, „Српско средњовековно племство у Банату“, „Српско племство из Баната у другим православним земљама“ и „Митрополит нишки и епископ темишварски Георгије Поповић“. Посебно указујемо на рад „Српско средњовековно племство у Банату“, у којем је сагледана историја српских племићких породица Бранковић, Јакшић и Белмужевић, које су потекле са простора Баната, а имале су у средњем вијеку легитимитет српског елитног слоја у односу на угарско племство настањено на овим просторима. Важан је и сродни рад „Српско племство из Баната у другим православним земљама“, у којем је на основу историјске грађе и архивских извора показано присуство српског племства у бројним православним земљама, највише Русији, Влашкој и Молдавији, као и начина на који су очували свој идентитет у туђим земљама, али и колико су доприносили укупном политичком, вјерском и друштвеном животу тих земаља. Комплементарно истраживање проналазимо и у раду „Породица Дамаскин из Немета“, у којем је истражена хроника племићке породице Дамаскин која је у 18. и 19. вијеку имала велике земљишне посједе на простору Баната, а касније се потпуно асимилувала и нестала без икаквог трага са историјске позорнице. Укратко се осврћемо и на рад „Митрополит нишки и епископ темишварски Георгије Поповић“, зато што представља личност једног од најзначајнијих епископа Српске Православне

Епархије темишварске и негдашњег митрополита нишког и белоцркванског, који је живио и радио у XVIII вијеку, а оставио је огроман просветитељски и ктиторски траг у Епархији темишварској. Важно је овом приликом подсјетити и на чињеницу да се ради о човјеку који је добио запажено мјесто у *Живојшћу и њриклученијима* Доситеја Обрадовића (1783). Плодно истраживање на основу палеографског тумачења историјских извора проналазимо у раду Ивана Бирте, „Срби и румунске кнежевине у светлу два црквенословенска рукописа из XVII века“. У радовима Миодрага Ђурушкина и Дејана Попова обухваћена су истраживања из новије културне историје српског народа у Темишварском Банату. Рад Миодрага Ђурушкина, „Културно-уметничка друштва српске мањине из Румуније у међуратном периоду“, истражује богату активност српских културно-умјетничких друштава у Румунији у међуратном раздобљу. Рад Дејана Попова, „Српски хорони и певачка друштва у Темишвару (1836–2016)“, обухвата истраживање о богатом и разноврсном дјеловању српских хорони и пјевачких друштава у Румунији у распону од готово два стољећа, као и њиховој улози у очувању српског националног идентитета и самосвијести. Рад Милана Мицића, „Померање становништва Ченеја услед процеса разграничења ка југословенском Банату (1921–1923)“, бави се историјско-демографским аспектима разграничења које је успостављено у раздобљу од 1921. до 1923. године, а затим је изазвало у наредним годинама бројне миграције српског народа, подијељеног том погрешном и политички одређеном границом, због успостављања покиданих породичних и националних веза. У огледу Живе Милина, „Банатска Црна Гора. Историја. Говор. Ономастика“, дато је вишедисциплинарно истраживање простора Банатске Црне Горе, на којем је већински живио српски народ, а односи се на прошлост, границе, језик и лексику овог поднебља.

4.0. Узајамна размјена студената, наставника, лектора и сарадника, допринијела је унапређењу квалитета наставе, а једносестрални боравак студената српског језика из Темишвара у Нишу и похађање наставе на Одсеку за српски језик и српску и компаративну књижевност, значајно је унаприједило њихово говорно знање српског језика, као и њихове језичке компетенције. Боравило је у почетним годинама (2013–2016), у прољећном семестру, најчешће по четворо студената српског језика из Темишвара, а настава је организована на два начина. Кроз интензиван индивидуални рад у Центру за српски језик као страни и нематерњи на Филозофском факултету у Нишу, те кроз укључивање студената у редовну наставу на појединим предметима, најчешће из области историје језика, старословенског језика, као и области књижевности, како би се упознали што потпуније са историјом српског језика, књижевности и културе. Индивидуални рад са студентима у Центру за српски језик као страни и нематерњи, односио се прије свега на савремени језик, на лексику, ортографију и конверзацију савременог српског језика, а обављали су га наставници и асистенти, као и студенти мастер и докторских студија

у оквиру часова обавезне наставне праксе. Колико се озбиљно приступало тим активностима најбоље показује чињеница да је асистент Нина Судимац написала расправу „Најчешће грешке приликом усвајања српског језика као страног студената румунске националности“, као резултат систематског праћења и вредновања тог сегмента наставног процеса.

Важно је овом приликом нагласити да су у почетној фази размјене студената, сарадника, лектора и наставника, у цијелости финансирани из сопствених извора Филозофски факултет Универзитета у Нишу, као и Западни универзитет у Темишвару. Након 2016. године тај процес размјене студената је наставаљен кроз међународне „ЕРАЗМУС ПЛУС“ пројекте, али у значајно смањеном обиму, тако да је даље финансирање тог програма остварено из буџета тог међународног пројекта чији је носилац Западни универзитет у Темишвару, а партнер Универзитет у Нишу.

Посебно драгоцјен резултат размјене наставника, сарадника и студената, односи се на чињеницу да је више наставника из Темишвара и Ниша у краћим временским интервалима, најчешће од пет наставних дана, узајамно гостовало на тим универзитетима и држало циклусе предавања из области српског језика, књижевности и културе. Све то је постигло два важна циља: унаприједило је предавачка искуства и компетенције наставника, а значајно је допринијело и новим наставним сазнањима студената на оба универзитета. У програм размјене укључено је и слање лектора српског језика на Западни универзитет у Темишвару. Наведене активности најприје је са великим успјехом и пожртвовањем обављала лектор Јања Димитријевић (укупно седам школских година), а након ње већ двије године тај посао обавља на исто тако посвећен начин лектор Димитрије Савић. Важно је овом приликом нагласити да су и Јања Димитријевић и Димитрије Савић, студије српског језика и књижевности завршили на Универзитету у Нишу.

5.0. Закључујемо да примјер наставно-научне и културне сарадње Ниша и Темишвара, који смо овдје представили на сажет и прегледан начин, може да послужи као користан модел за шире успостављање разноврсних облика сарадње научних, културних и образовних институција српске матице и српских мањина и дијаспоре, који ће допринијети значајном унапређењу мањинске самоуправе и културне аутономије српског народа настањеног у пограничним и заграничним областима. Овај примјер ће нам помоћи и да без имало предрасуда радимо на сталном преиспитивању и допуњавању, унапређивању и подстицању нових облика сарадње и савремених могућности које ће нам помоћи да у области образовања, науке и културе, та сарадња буде још снажнија и разноврснија, на општу добробит и задовољство и српске матице и српских мањина и дијаспоре.

Однос српске матице према српским мањинама и дијаспори представља историјску дужност и савремену обавезу, а однос српских мањина и дијаспоре према српској матици заснован је на снажним емоцијама, а свакако представља

историјску нужност и савремену неминовност пред таласима разноликих и често недобронамјерних политичких идеологија, свеколике асимилације, као и других процеса савременог живота у страним државама. Сарадњом српске матице и српских мањина и дијаспоре у области образовања, науке и културе, управо се на најбољи начин супротстављамо тим процесима и искушењима.

Goran M. Maksimović

ABOUT FORMS OF EDUCATIONAL, CULTURAL
AND SCIENTIFIC COOPERATION OF MAINSTREAM
AND DIASPORA – ON THE EXAMPLE OF MUTUAL
RELATION BETWEEN NIŠ AND TIMISOARA

S u m m a r y

The announcement will point out the creative forms of institutional cooperation and the relations between the Serbian mainstream and Serbian minorities in the sphere of higher education, culture and science – on the example of cooperation between the Department of Serbian Language and the Department for Serbian and Comparative Literature of the Faculty of Philosophy of the University of Niš and the Serb Alliance in Romania from Timisoara and the Department of Serbian Language and Literature at the Philological, History and Theology Faculty of the West University in Timisoara. Cooperation started in 2012/13. In 2003, it took concrete forms in initiating joint scientific research, organizing joint scientific meetings, joint publishing, and mutually improving the teaching and exchange of professors, lecturers and associates, as well as the stay of Serbian students from Timisoara on one-month teacher training in Niš. Thanks to this, a joint scientific project entitled Material and Spiritual Culture of Serbs in Multiethnic Environments and / or Peripheral Areas was designed and launched, whose implementers each year present their research achievements at a joint scientific gathering that is being held alternately in Timisoara and Niš. This project has also initiated a number of research activities in the field of Serbian philology (dialectology, phonology, morphology, syntax and lexicography, folklore and ethnology, history of literature and literary criticism), as well as Serbian history and comparative research of Serbian-Romanian philological permeations and connections in the border areas. An important scientific result of the cultural and scientific cooperation between the mainstream and the diaspora is the scientific journal *Ishodišta*. The fifth edition of which is under preparation and will be published by the end of 2019. The paper primarily presents the results of the scientific and research project Maternal and Spiritual Culture of Serbs in Multiethnic Environments and/or Peripheral Areas.

Mutual exchange of students, teachers, lecturers and associates contributed to the improvement of the quality of teaching, while the one-month stay of a Serbian language student from Timisoara in Niš and attendance at the Department of Serbian Language and Serbian and Comparative Literature significantly improved their vocabulary of the Serbian language, and their language competencies. An example of the educational and cultural cooperation between Niš and Timisoara could serve as a useful model for wider establishment of various forms of cooperation between the scientific and educational institutions of the Serb mainstream and the Serbian diaspora, which will contribute to the significant improvement of minority self-government and cultural autonomy of the Serbian people living in the border and border areas.

Keywords: mainstream, diaspora, minority self-government, cultural autonomy, science, teaching, higher education, scientific projects, scientific conferences, publishing, scientific journals